

УДК 343.36

Анна Олександрівна НАУМОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4273-8068>

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ДОКАЗІВ**

Діяльність правоохоронних органів з розслідування та вирішення

кримінальних справ пов'язана зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів і їх процесуальних джерел, саме тому питання недопустимості фальсифікації доказів є одним із найбільш важливих у кримінальному судочинстві.

У статті 10 Загальної декларації прав людини та статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, зазначено, що кожна людина для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення має право на те, щоб її справа була розглянута з дотриманням всіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Проблеми захисту прав і свобод людини досліджували Ю. П. Аленін, О. М. Бандурка, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, В. Т. Маляренко, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко та інші. На жаль, національна система органів кримінальної юстиції України на належному рівні не забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина у кримінальному процесі. Про це свідчать матеріали слідчої, прокурорської, судової практики, результати наукових досліджень, правова статистика.

Так, за даними Департаменту процесуального керівництва Генеральної прокуратури України деякі оперативні працівники, слідчі під час розслідування злочинів допускають фізичне і психічне насильство, фальсифікацію доказів та інші серйозні порушення прав і свобод особи [1]. За результатами наукового дослідження серед слідчих органів внутрішніх справ поширеними способами фальсифікації доказів є: складання протоколів слідчих дій, які фактично не проводились (76%); знищення речових доказів, або їх заміна іншими (56%), внесення змін до процесуальних документів (51%); підробка реквізитів процесуальних документів (39%) [2, с. 5].

Кримінально-процесуальними наслідками фальсифікації доказів є притягнення невинуватої особи до кримінальної відповідальності, незаконне звільнення підозрюваного або обвинуваченого від кримінальної відповідальності, постановлення неправосудного вироку. Держава, її органи та посадові особи, у зв'язку із недосконалістю чинного кримінального процесуального, кримінального законодавства, не забезпечують на належному рівні викриття і розслідування кожного факту фальсифікації доказів на досудовому слідстві та засудження завідомо невинуватої особи.

Варто зазначити, що фальсифікація доказів завжди є неминучим «супутником» досудового розслідування і проблемою вітчизняного правосуддя. Чинне кримінальне законодавство не передбачає самостійної норми про відповідальність за фальсифікацію доказів. У частині 2 статті 372 КК фальсифікація визначається кваліфікаційною ознакою притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Водночас, подібні діяння визнаються злочинними і складають самостійний склад злочину у кримінальному законодавстві інших пострадянських держав (Азербайджанська Республіка – ст. 294 КК, Республіка Білорусь – ст.

395 КК, Російська Федерація – ст. 303 КК, Республіка Молдова – ст. 310 КК, Республіка Грузія – ст.ст. 369, 369-1 КК, Киргизька Республіка – ст. 326 КК).

Фальсифікація доказів небезпечна за сутністю, способами вчинення злочину. Одиначний факт фальсифікації доказової інформації автоматично ставить під сумнів законність судового рішення, завдаючи тим самим шкоду інтересам правосуддя в цілому. Окрім цього, фальсифікація доказів підриває основи правосуддя, порушує процесуальні права обвинуваченого, підсудного - на судовий захист, на справедливий судовий розгляд. Вважаємо, що фальсифікація доказів у кримінальному судочинстві має підвищену суспільну небезпеку, самостійні способи вчинення фальсифікації і тяжкі наслідки - засудження невинуватого або звільнення від кримінальної відповідальності особи винуватої у вчиненні злочину..

У спеціальних дослідженнях з проблем кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів суспільна небезпека подібних дій визначається через рівні шкідливого впливу на суспільні відносини в ході здійснення судочинства. Так наприклад, В.В. Вишняков вказує, що шкода від фальсифікації доказів на загальносоціальному рівні веде до підриву суспільних очікувань, заснованих на вірі в торжество справедливості і закону, до формування правового нігілізму, недовіри до судової влади. На індивідуальному рівні, на думку цього ж дослідника, використання фальсифікованих доказів може привести до прийняття незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень, що в свою чергу не тільки применшує авторитет правосуддя, але і порушує права і свободи осіб, залучених до судочинства [3, с. 13]. Ми підтримуємо точку зору науковців, які суспільну небезпеку фальсифікації доказів розглядають на трьох взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному, загальному соціальному, універсальному. Так, індивідуальний рівень, суспільної небезпеки фальсифікації доказів полягає у тому, що фальсифікація завдає шкоди інтересам конкретного учасника судочинства. При цьому завдана шкода не обмежується порушенням процесуальних прав, але має й інші найрізноманітніші прояви. Зокрема, фальсифікація доказів у цивільних справах може заподіяти майнову шкоду, підірвати репутацію суб'єкта господарювання, довести до банкрутства підприємство. Фальсифікація доказів у кримінальній справі може призвести до необґрунтованого та незаконного засудження, тобто заподіяти моральну шкоду честі та гідності особистості, спричинити майнову шкоду (в разі засудження до штрафу або виправних робіт), обмежити свободу (при засудженні до покарання у вигляді позбавлення волі), завдати фізичну і ушкоду людині. На загальному соціальному рівні суспільна небезпека фальсифікації доказів полягає у зростанні недовіри громадян до органів досудового розслідування і судовій системі, авторитету правосуддя в цілому. Універсальний (природний правовий) рівень суспільної небезпеки

фальсифікації доказів полягає у порушенні невідчужуваних прав людини на судовий захист і справедливий судовий розгляд, які виступають гарантією всіх інших прав та свобод особи у судочинстві.

Як свідчить практика у судовому розгляді цивільних, адміністративних справ мають місце факти, коли учасники процесу надають недостовірну інформацію, сфальсифіковані докази. Зазначені дії призводять до постановлення суддею незаконного рішення, спричинення майнової, моральної, фізичної шкоди особі.

Принцип відповідальності держави за свою діяльність перед людиною (ст. 3 Конституції України) конкретизується у інших нормах, зокрема, кримінально-правових. У зв'язку з цим вважаємо, що доцільно фальсифікацію доказів у цивільній, адміністративній справі, кримінальному провадженні виокремити як самостійний склад злочину у Кримінальному кодексі України.

Список бібліографічних посилань

1. Погляд експертів на проблему катувань в Україні та імплементацію Стамбульського протоколу // Правозахисна група «Січ» : сайт. 28.02.2020. URL: <http://sich-pravo.org/poglyad-ekspertiv-na-problemu-katuvan-v-ukrayini-ta-implementatsiyu-stamulskogo-protokolu/> (дата звернення: 22.05.2021)
2. Пінчук Д.В. Кримінально-процесуальні наслідки фальсифікації доказів : автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09.КНУВС. Київ. 2009. 16 с.
3. Вишняков В.В. Кримінально-правова оцінка доказів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2007. 33 с.